

na mezinárodním fóru, neboť hranice nebyla mezinárodně uznána v mírové smlouvě s Německem.

Meynaud z těchto příkladů dělá závěry, že mezinárodní organizace nejsou stále stejné, ale že podléhají změnám podle činnosti a zaměření. Hovoří o různém stupni mezinárodní kapacity.

Při pokusu o typologii mezinárodních skupin nátlaku se hovoří o třech typech těchto skupin. Autor rozeznává

1. skupiny s charakterem mezinárodním,
2. skupiny dvou cyklů, národním a mezinárodním, které jsou vzájemně spojeny,
3. skupiny dvou cyklů, které jsou vzájemně izolovány, a to zvláště skupiny mezinárodní.

Tato typologie je velmi zajímavá, ale omezuje se jen na sféru působení a nepodchycuje kvalitu činnosti, zaměření a cíle skupin nátlaku.

Autor knihy se odvolává na teorii skupin, hlavně pak na podmínky a způsob vývoje skupin, na používání prostředků, na pozice skupin vzhledem k veřejným institucím a na vztahy respektující spolupráci nebo konkurenci mezi skupinami. Ovšem toto uvádí jen teoreticky, ale příslušnou analýzu a aplikaci neprovádí.

Při studiu skupin nátlaku se můžeme setkat s dvěma směry. První tvoří skupiny vykonávající nátlak, který je výsledkem vnitřního jednotného působení skupiny. Druhý představují skupiny vykonávající nátlak, i když ve skutečnosti uvnitř existují určité rozdíly, a to v názorech na cíle a prostředky realizace. V této části autor nadhazuje některé zajímavé myšlenky ke zkoumání, i když je sám mešší. Především je to míra ekonomických zájmů a jak se projevují v různých mezinárodních skupinách nátlaku. Ekonomický zájem je důležitý, ale někdy je také zatlačován do pozadí zájmy profesionálními nebo ideologickými. S tím souvisí i otázky struktury skupin. Setkáváme se se skupinami pevně organizovanými nebo se skupinami volně organizovanými.

Neméně vážnou otázkou je, do jaké míry jsou mezinárodní skupiny nátlaku schopny ve své činnosti eliminovat národní zájmy svých členů, delegátů nebo příslušníků aparátu, ale též naopak, do jaké míry mezinárodní skupiny nátlaku uskutečňují ve jménu internacionalismu díle zájmy některých národních skupin, které mají své zástupce (nebo i většinu) v orgánech a ve vedení skupin, jako například Židé. Existují také skupiny, které jsou sestaveny jen z příslušníků určité církve (protestanti apod.).

Meynaud se vrací k jednotlivým druhům mezinárodních skupin nátlaku, jak o nich psal v první kapitole, a upozorňuje, že skupiny nátlaku se institucionalizují a tím mění i formy svého nátlaku a rozsah své činnosti. Vedle mezinárodních skupin, které se formálně projevují v činnosti mezinárodní a realizují se v mezinárodním měřítku, používají některé skupiny také národních podmínek,

aby současně využily více prostředků ve svůj prospěch. Proto používají různých prostředků k zajištění předpokládaných výsledků.

Mezinárodní zájmové skupiny nátlaku počítají s různými alternativními možnostmi svého působení. Některé mají rozsah mezinárodní a svou hlavní činnost provádějí souběžně na národním teritoriu (viz například národní skupiny pro spolupráci s UNESCO). Jiné zájmové skupiny s národním teritoriem nepočítají.

I zájmové skupiny mají v podstatě dvě možnosti. Předně je to „nacionalizace“, tzn. skupiny se přizpůsobují národním zájmům a podceňují zájmy mezinárodní. Jiný typ skupin se „internacionalizuje“. Z tohoto dvojího zaměření vznikají typy skupin dualistických, které řeší vztahy mezi zájmy národními a mezinárodními. Národní zájmy jsou často spojeny s právním řádem, ale i mezinárodní zájmy často v určitých zemích předpokládají právní zajištění svého vlivu. Například vztahy států středního východu ke společnosti Standard Oil se řeší na základě vztahů mezi národními a mezinárodními zájmy. Standard Oil se opírá o mezinárodní autoritu, ale současně musí neustále počítat i s národními vlivy (národní zájmy vyžadují určitý podíl na zisku společnosti).

Závěrem druhé kapitoly uvádí Meynaud některé prvky klasifikace skupin nátlaku: Především rozlišuje skupiny nátlaku čisté a příležitostné. Existují skupiny, které v mezinárodním měřítku bojují proti rasové segregaci soustavným vykonáváním nátlaku. Příležitostné skupiny jsou takové, které bojují za určité konkrétní cíle. Dalším odlišovacím znakem je časové trvání. Jsou skupiny trvalé, ale také jen dočasné. Jiná je klasifikace skupin podle jejich struktury — je možno rozlišovat skupiny centralistické, federální, konfederální. Podle členství se rozeznávají skupiny kolektivní a individuální. Podle vztahů k státům existují skupiny autonomní a úzce spojené s některým státem. Poslední dvě kapitoly (III. a IV.) jsou vlastně shrnutím kapitol předcházejících; v nich se autor snaží dojít k některým závěrům, provádí určité aplikace a vyjadřuje se k některým skupinám.

Podle Meynauda je vzorem organizace mezinárodní „Mezinárodní organizace práce (OIT)“. Na konferenci vysílá každá národní delegace čtyři členy, a to dva oficiální zástupce za stát a po jednom zástupci za zaměstnavatele a za pracující. Tak jsou podle autora na konferenci zastoupeny všechny za-interesované složky (tři části). Autor ovšem nepočítá s tím, že kapitalistické země vysílají oficiální delegáty, kteří budou hájit zájmy zaměstnavatelů.

V druhé části třetí kapitoly věnuje autor pozornost některým shrnujícím otázkám, jako například ocenění kapacity nátlaku, charakteristice intervence, cílů nátlaku, veřejnému mínění apod.

Poslední kapitola je věnována částečně metodologickým úvahám a částečně příkladům mezinárodních skupin nátlaku. Proto působí dojmem rozříštěnosti. V obsáhlém od-

dílu se autor pokouší objasnit úlohu a místo skupin nátlaku v politickém životě. Nejprve přiznává, že provedení pozitivní analýzy je velmi náročné a tím nesnadné. Skupiny nátlaku nejsou organismy jednoduché, nemají stejné cíle, stejné sféry působení a stejnou organizační strukturu. V této souvislosti autor dokazuje, že Leninova charakteristika imperialismu již nemá platnost. Jeho argumenty však Leninovu definici nevyvracejí. I když Lenin provedl zobecnění imperialismu za jiných historických souvislostí a za jiného stupně rozvoje imperialismu, přece jen v podstatě jeho charakteristika platnost má. Jiná je otázka, že současný imperialismus se vyznačuje některými rysy, které dříve nevystupovaly do popředí.

V závěru se Jean Meynaud omlouvá za nedostatky. Upozorňuje na to, že jeho výklad je neucelený, že nemohl zhodnotit všechny skupiny nátlaku a také jeho metoda že je nesystematická.

Nedostatky rázu ideologického a metodologického, jak bylo poukázáno při hodnocení první kapitoly, se v dalších kapitolách opakují a prohlubují. Kniha, která je velmi obsáhlá, zůstala jen na povrchu výkladu mezinárodních skupin nátlaku, neboť přináší často dosti nepřehledné množství myšlenek, závěrů a námětů. Připočteme-li k tomu objektivistické hodnocení jednotlivých jevů, dostáváme obraz značně rozříštěnosti a někdy i nesprávně hodnocených příkladů.

Přes tyto nedostatky přináší kniha Jeana Meynauda mnoho užitečného. Především je to jedna z prvních knih, která si klade tak ohromný úkol, jako je rozbor mezinárodních skupin nátlaku. Přináší celou řadu zajímavých postřehů a podnětů, zaujme nanečestné rozsáhlostí této důležité problematiky osvětlující vztahy na mezinárodním fóru. Nelze opomenout ani velké množství faktického materiálu. Například na 64 stránkách poznámek je soustředěna citace několika stovek publikací a článků. Index citovaných organizací přináší názvy 625 těchto mezinárodních skupin a organizací.

Mezinárodní skupiny hrají v mezinárodních vztazích velmi důležitou úlohu. Politická věda (nebo sociologie politiky) má o tyto otázky prvořadý zájem, neboť jejich studium umožňuje objasňovat vzájemné vztahy v mezinárodním měřítku. Je otázka, zda pojem „mezinárodní skupina nátlaku“ plně vyhovuje, zda by nebylo lépe používat jen pojmu „mezinárodní skupina“ jako obecnějšího a potom používat pojmu „skupiny nátlaku“. Přitom vyvstává otázka, jak označovat mezinárodní skupiny, například sportovní, umělecké apod., u nichž nemůžeme hovořit o přímém nátlaku, ale které přece jen mají určitý vliv. Jen z těchto náhodně vybraných otázek se ukazuje užitečnost studia mezinárodních skupin nátlaku.

Jaroslav Cikler

Sociologie mezinárodních vztahů

Pod názvem *The Sociology of International Relations* (s podtitulem *A Trend Report and Bibliography*) vydal Robert C. Angell v řadě *Current Sociology*, sv. XIV, čís. 1, 1966 (Mouton and Co., Paris, The Hague 1966, str. 62) přehledný spisek, v němž třídí a stručně charakterizuje sociologickou práci věnovanou tematice, již se sám zabývá, a spadající do let 1950–1964.

Autor přiznává hned v úvodu, že nejde o úsek sociologie tak vyhraněný, jako je např. průmyslová sociologie nebo sociologie výchovy. Avšak již 6. světový sociologický kongres se jím zabýval, neboť v době rozšíření nukleárních zbraní pociťují i sociologové nutnost přispět k řešení světového problému zachování míru. Přesto, že se dnes od doby Darwinem inspirovaných teorií projevuje snad největší zájem o studium mezinárodních vztahů, je ještě trapně malý ve srovnání s pozorností věnovanou ostatním meziskupinovým vztahům. Příčiny toho vidí Angell 1. v empirismu, který zavlád v Spojených státech pod vlivem chicagských sociologů (Thomas, Park, Burgess, Faris, Ogburn) a vedl k výzkumu zpravidla jen nejbližšího sociálního prostředí, a také ve Francii působením Durkheima a jeho školy, a 2. v zájmu o rozbor společenské soustavy v rámci určité země (představitelem tohoto směru v přítomnosti se stal Talcott Parsons).

Sociologii mezinárodních vztahů považuje autor za jeden ze zorných úhlů studia interakcí národních společností. Dvě dělítky vyznačují práci na tomto úseku: 1. závislá nebo nezávislá proměnná, nebo obě společně, jsou jevy přesahující státní hranice („border-crossing“ phenomenon, franc. phénomène „transnationaux“) a 2. představují společenské modely nebo společenskou strukturu. Veškerou sociologickou produkci daného úseku dělí podle předmětu bádání na tři části: 1. *Skladba a vývoj světové společnosti*. 2. *Společenská národní struktura a zahraniční politika*. 3. *Vnitrostátní účinky zahraničních zkušeností*. Mezinárodní politiku z okruhu tohoto zájmu autor vědomě vyloučí.

V první části, nazvané *Skladba a vývoj světové společnosti* (v níž nepatrný počet teoretických prací přímo bije do očí, zatímco převládá zájem o praktické problémy), se uvádí tato klasifikace: A. Teorie mezinárodní soustavy (z autorů tohoto oddílu jediný R. Aron je sociologem). B. Mezinárodní konflikt (zaregistrováno na třicet prací věnovaných studené válce). C. Procesy přizpůsobování mezi národy (z prací v této oblasti plyne, že katedroví sociologové zřejmě nevěří, že se budoucí světová společnost nutně soustředí kolem OSN). D. OSN a přidružené útvary (je tu zmínka i o třech pracích zdůrazňujících nutnost světové univerzity či jiné „intelektuální ústředny“). E. Rozbory oblastních seskupení a studie vztahů mezi dvěma národy (řada cenných prací).

Druhá část, *Národní společenská struktura a zahraniční politika*, jež zahrnuje nejméně titulů (tematika zajímala více pracovníky v poli-

tické vědě), se rozpadá na tyto oddíly: A. Všeobecné studie (velmi různorodé). B. Společenská činnost v diplomacii. C. Využití masových dorozumivacích prostředků jako nástrojů zahraniční politiky. D. Působení elit a zájmových skupin (několik málo hodnotných prací). E. Vliv mas (dvě pojednání zdůrazňují, jak rozdílné struktury politických režimů určují vliv mas na zahraniční politiku; jeden autor (S. Melman) však uvádí, že masy mohou prosadit účast své země na odzbrojení i proti vůli vlastní vlády). F. Postoje partikulárních skupin. G. Zvláštní programy a společenské procesy jinde nepodchycené.

Třetí část, *Vnitřní účinky zahraničních zkušeností*, jež zahrnuje nejbohatší skutečné sociologické písemnictví, má tyto oddíly: A. Účinky zahraničních styků všeobecně. B. Účinky účasti v mezinárodních nevládních organizacích (ačkoli je na 1500 takových organizací, je tu jen nepatrný počet studií). C. Účinky stěhování. D. Účinky cestování a krátkých pobytů v cizině (tematika sub C. a D. je poměrně hojně sociology studována). E. Účinky pobytu v cizině (z obchodních nebo vojenských důvodů, misionáři, badatelé, studenti). F. Účinky kulturní výměny.

Dále se autor věnuje předmětu a metodám sociologického výzkumu mezinárodních vztahů a studuje tyto oblasti: A. Potřeby a možnosti (podnětné a nabádavé studie). B. Sociologie mezinárodních vztahů ve vědeckém kontextu. C. Promítnutí mezinárodních vztahů do her (registruje práce věnované více méně experimentálním technikám využívajícím různých her, které dosud v politické vědě sloužily spíše vyučování než výzkumu).

Autor dospívá k závěru, že sociologové dosud málo přispěli k studiu mezinárodních vztahů, což snad souvisí i s tím, že dosud nebyla vypracována přiměřená teorie „soustav ve vzrůstu“ („crescive systems“, „systemes en croissance“).

S textem bezprostředně souvisící a v souladu s ním uspořádaná bibliografie zahrnuje 448 titulů (v tom osm prací autorových). Pojednání, jejichž obsah není patrný z názvu, jsou stručně charakterizována. Připojený rejstřík autorů je vyčerpávající.

Bude-li čtenář po přečtení spisku snad poněkud zklamán, budou-li se mu zdát závěry

chudé, není to jen vinou autora, který přistoupil ke své látce dosti formálně, spokojuje se jejím uspořádáním podle témat a podává je jen zcela stručně hodnocení literatury jednotlivých oddílů. Je to také do značné míry způsobeno roztržitostí sociologické produkce na celém sledovaném úseku a malým počtem teorií, jež by stály za rozbor; autor se však ani ve vší stručnosti o to nepokouší. K příčinám opoždění zájmu sociologů v dané tematické oblasti lze přičíst další, např. někdejší americký izolacionismus. Pojem světové společnosti (world society, société mondiale), odlišné od mezinárodní organizace, jak ostatně autor právem připomíná, je sice velmi vágní, ale současně plodný, neboť vede k úsilí o postžení nové, stále se měnící společenské skutečnosti a inspiruje k hledání odpovědí na vážné otázky, např. zda zajistí stabilitu světové společnosti lépe mezistátní OSN či nějaká organizace nadstátní (str. 8). Správná je jistě i připomínka, že je málo studií v oddílu III. B. (o nevládních organizacích); stálo by však za pokus vysvětlení tohoto faktu tím, že na příslušných stycích (patří sem mezinárodní odborové ústředny, Mezinárodní červený kříž, Mezinárodní obchodní komora) se podílí poměrně malý počet expertů a že jejich vliv (jak poznal autor recenze z vlastní zkušenosti) je malý. Ačkoli má práce v podtitulu slůvko trend, vyjadřující jistě i autorův zájem, je jeho charakteristika poměrně skrovná. Autor se domnívá, že doba padesátí let ve vědě je krátká na odhalení nějakého trendu. Konstatuje aspoň vzestup počtu znamenavých prací, nicméně soudí, že může být i výsledkem dokonalejší knihovnické služby. Proto hlavní význam spisku spočívá v tom, že se může stát dobrou pomůckou pro adepty naší vědy, pokud by se chtěli specializovat ve studiu mezinárodních vztahů, které zejména v přítomné době nemůže být bez užitku (oživení styků, nebývalý rozvoj turistiky, postgraduální zahraniční praxe atd.). Po této stránce autorovy poznámky k jednotlivým oddílům mohou působit podnětně i na naši vědu (k I. D. na studie o funkci University 17. listopadu, k I. E. na studium styků mezi socialistickými zeměmi, apod.).

František Potužil

Společné rokování polských a československých sociologů

Mezi vědeckými pracovníky nebývá nouze o častější osobní setkání na mezinárodních konferencích a sympoziích. Méně často však dochází k širším dvoustranným setkáním, na nichž si příslušníci různých vědeckých generací dvou spřátelených států nejen bezprostředně vyměňují své názory a lépe se osobně poznávají, ale také určují perspektivy další souběžné a trvalé spolupráce.

Smolenické rokování polských a československých sociologů ukázalo svou všestrannou prospěšnost a užitečnost, o čemž svědčí mimo jiné také to, že všichni účastníci přijali návrh, aby příští společná schůzka se uskutečnila v r. 1969 v Polsku.

Prvé setkání československých a polských sociologů se konalo ve Smolenicích v Domově vědeckých pracovníků SAV od 10. do 13. dubna. V idylickém prostředí stylově restaurovaného hradního komplexu na úpatí Malých Karpat se setkala osmnáct sociologů z Polska v čele s předsedou Mezinárodní sociologické asociace Janem Szczepańskim a čtyřicet zástupců různých sociologických pracovišť z CSSR.

Prvý den plenárního zasedání zahájil akademik Andrej Sirácky, ředitel Sociologického ústavu SAV.¹ V úvodním uvítacím projevu připomněl Ján Pašiak některé historické aspekty vzájemné spolupráce a ovlivňování a také vydatnou pomoc polské sociologie v posledních letech pro institucionální rozvoj sociologie u nás. Jan Szczepański přednesl na tomto plenárním zasedání příspěvek o *Problémech rozvoje současné světové sociologie*. Rozdělil současnou světovou sociologii do čtyř skupin podle zemí s různou hospodářsko-politickou úrovní. Nedá se říci, že by existovala světová sociologie jako celek.

Do první skupiny řadil prof. Szczepański sociologii USA, Austrálie, N. Zélandu, Japonska a západní Evropy; do druhé skupiny sociologii socialistických zemí Evropy a Asie a ostatních evropských zemí; do třetí skupiny sociologii zemí Latinské Ameriky se střední nebo nízkou ekonomickou úrovní, a do čtvrté skupiny sociologii rozvojových zemí Afriky a nesocialistické Asie. Jednotlivé skupiny se snažil odlišit podle pěti srovnávacích znaků: 1. Úkoly, které se řeší nebo neřeší, 2. které problémy jsou řešeny, 3. teore-

tické předpoklady, metody výzkumu a analýza materiálu, 4. společenská funkce sociologie a její vztah k společnosti a moci, 5. výuka sociologie a organizace výzkumných institucí.

Sociologové v kapitalistických zemích se vzdalují od reformátorských aspektů. V socialistických zemích se zabývají problémy, které jsou opřeny o potřeby plánu a také motivy ideologické jsou v socialistických zemích akcentovány více než na Západě. Nejvíce rozdílů mezi sociologií v kapitalistických a socialistických státech vidí Szczepański v bodech 3. a 4. Na Západě převládají dvě hlavní tendence — společné empirické výzkumy a výzkumy makrosociologické. Zdůrazňovány jsou teorie funkcionální, teorie systémů (institucí) a teorie spojené se sociální psychologií (kulturní teorie osobnosti). V socialistických zemích převládají výzkumy makrosociologické nad mikrosociologickými. V závěru Szczepański konstatoval, že porovnání naší a západní sociologie je z mnoha důvodů nutné a užitečné.

Těžiště jednání konference spočívalo v jednotlivých sekcích. I. sekce byla zaměřena na *metodologické otázky sociologických výzkumů*.

Referát Václava Lamsera *O poznávacích strukturách v sociologickém výzkumu* zdůraznil noetickou jednotu sociologické teorie a výzkumu, přičemž poznávací aparát rozčlenil do tří struktur — statistické, interakční a funkční — vyjadřujících vzestupný charakter poznávání sociální skutečnosti. Ukázala se nutnost překračovat standardní kvantitativní statistické postupy používáním interakčních a funkčních postupů.

Diskuse k referátu Adama Przeworského *O srovnávacích výzkumech a teorii společenských věd* konstatovala obtížnost srovnávacích výzkumů a účinnost hledání optimálních řešení metodologických a současně i organizačně administrativních.

Třetí základní referát v této sekci přednesl její vedoucí Ján Pašiak. Zabýval se některými metodologickými otázkami empirických výzkumů sociální struktury, především pak vztahem mezi empirickými výzkumy a rozpracováním metodologie sociologických výzkumů vůbec. Upozornil na některé negativní momenty diskontinuity terénních výzkumů u nás a na nebezpečí strohého přebírání některých zahraničních výzkumných modelů. Dále zdůraznil význam tří základ-

¹ Sborník všech přednesených referátů vyjde nakladatelství ČSAV. Zde podáváme pouze stručnou informaci o některých příspěvcích, jejichž písemný text byl k dispozici.